

RECENZE

Hapla Martin. *Utilitarismus a filozofie lidských práv*. Praha: Leges, 2022, 240 s.

Martin Hapla je docentem na katedře právní teorie Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Ve své vědecké činnosti se soustředí na problémy právní etiky a zkoumá také filozofická východiska lidských práv. Je autorem monografií *Lidská práva bez metafyziky: legitimita v (post)moderní době* (MU Brno, 2016) a *Dělba moci a nezávislost justice* (MU Brno, 2017). Pravidelně publikuje články v tuzemských i zahraničních odborných časopisech. Od roku 2014 je hlavním organizátorem mezinárodní vědecké konference *Weyrovy dny právní teorie*. V roce 2021 se podílel na založení časopisu *Ratio Publica*, jehož redakční radě předsedá.

V roce 2022 vydalo nakladatelství Leges v Praze monografii *Utilitarismus a filozofie lidských práv*, kterou Martin Hapla obhájil jako habilitační práci na Právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně na konci téhož roku. Hlavním cílem této monografie je obohatit diskuse o lidských právech v rovině, která v nich zpravidla bývá upozaděna. Spočívá ve snaze ukázat, že zodpovědět obtížnou otázku, proč máme mít lidská práva, nám může pomoci i směr, který paradoxně bývá někdy vnímán jako směr s lidskými právy neslučitelný. Je jím utilitarismus, respektive jedna z jeho variant. Jednotlivé kapitoly této publikace tak jsou věnovány prokázání toho, že určitá verze utilitaristického přístupu nejen představuje věrohodnou teorii normativní etiky, ale může sloužit i jako dobré ospravedlnění lidských práv.

Výše nastíněným cílům této knihy odpovídá i její struktura, která zahrnuje celkem devět kapitol. V první z nich Martin Hapla přibližuje čtenářům samotný pojem lidských práv – objasňuje, co přesně tato práva jsou a jaké základní přístupy k nim můžeme zaujímat. Následující dvě kapitoly jsou věnovány představení a rozboru utilitarismu. Nejprve v nich autor vysvětluje, jaké jsou jeho historické kořeny a základní varianty (kapitola 2), následně vyvrací hlavní námítky vůči němu směřované (kapitola 3). V dalších pasážích této monografie již autor přesouvá svou pozornost k možným aplikacím utilitarismu na oblast lidských práv. Ve čtvrté kapitole ukazuje, jakým způsobem je utilitarismus slučitelný s ideou subjektivních práv, aby v navazující páté kapitole představil samotné utilitaristické zdůvodnění lidských práv. Ve zbývajících částech knihy se soustředí na rozbor nejpoužitelnějších konkurenčních teorií, u nichž se snaží poukázat na to, že jsou s nimi spojeny srovnatelné nebo větší nevýhody, než jaké má představené utilitaristické pojetí. Jde o teorie základních potřeb a schopností (kapitola 6), směry vycházející z ideje normativního aktérství, které jsou spojeny se jmény Alana Gewirtha a Jamese Griffina (kapitola 7), současnou diskurzivní teorii (kapitola 8) a nakonec i o přístup Richarda Rortyho (kapitola 9).

Pozitivně lze hodnotit hned samotný úvod, kde jsou vysvětleny základní pojmy, s nimiž autor pracuje, dále je zde naznačena struktura knihy a popsán základní problém, kterým je tvrzená neslučitelnost filozofie utilitarismu na straně jedné a lidských práv na straně druhé. Úvod zdůrazňuje také aktuálnost zkoumaného tématu, když jej zasazuje do rámce současných, nejen tuzemských, nýbrž i zahraničních diskusí o lidských právech.

Zároveň autor v úvodu podrobně vysvětluje, jak kniha souvisí s jeho předchozími díly věnovanými lidským právům. To pomáhá čtenáři v tom, aby mohl vnímat myšlenky autora v kontextu jeho předchozích děl.

Nelze pochybovat o tom, že lidská práva tvoří v současných demokratických státech základ vztahu mezi jednotlivcem a státem a ovlivňují do určité míry také vztahy mezi jednotlivci navzájem. I z tohoto důvodu je v posledních desetiletích problematice lidských práv věnována značná pozornost, přičemž zkoumání lidských práv může být prováděno z mnoha perspektiv. Monografie Martina Haply se věnuje jednomu z aspektů teorie lidských práv, a to konkrétní možnosti justifikace lidských práv pomocí etické teorie utilitarismu. Jedná se o úzce vymezené téma umožňující dostatečnou hloubku provedené analýzy.

Významná část knihy je věnována zkoumání toho, proč máme lidská práva. Jakkoliv tato otázka vypadá na první pohled poměrně jednoznačně, přesto je s ní spojeno riziko různých nedorozumění a zmatení. Chceme-li se jim vyhnout, musíme nejprve dostatečně objasnit, co uvedená práva jsou, co se míní jejich existencí a co přesně se snažíme zjistit, když se ve spojení s nimi ptáme na ono „proč“. Právě tato objasnění jsou úkolem *první kapitoly*, která tak představuje základní teoretický rámec, v němž se úvahy o těchto právech pohybují. Pozornost je nejprve věnována rozlišení institucionálních a justifikovaných morálních práv, dále specifikaci samotných lidských práv, vypořádání se s námitkami, že mají duální povahu, případně že jsou politickým konceptem, a nakonec představení problematiky jejich justifikace a výčtu jejich základních teorií. Je zde prezentována a obhajována teze, že lidská práva představují zvláštní druh justifikovaných morálních práv, jejichž existence se rovná jejich platnosti. Ta je dána relevancí morálních důvodů, které je podporují.¹

Utilitarismus je především teorií normativní etiky. Jeho hlavním cílem je zodpovědět otázku, jaké jednání je morálně správné. S jeho pomocí však můžeme hodnotit i charakter člověka nebo různé společenské instituce. Již tradičně jej můžeme použít i při řešení základních problémů právní etiky: Jaké by právo mělo být? Kdy můžeme odmítnout se jím řídit? Proč máme dodržovat smlouvy? Kdy, koho a jakým způsobem máme trestat? Utilitarismus nám rovněž může poskytnout kritérium pro to, jak máme v rámci určité komunity distribuovat různé benefity a břemena. Právě jeho použitelnost při řešení široké škály velmi různorodých problémů je jednou z jeho nejsilnějších stránek. Tam, kde jeho oponenti potřebují několik různých teorií, stačí jeho příznivcům jedna. Cílem *druhé kapitoly* je podrobnější představení utilitarismu a zodpovězení otázky, co je pro tuto teorii normativní etiky charakteristické, jaké jsou její historické kořeny a čím se liší její jednotlivé varianty. Závěrem jsou představeny její hlavní výhody vůči konkurenčním etickým teoriím.

Všechny teorie mají své kritiky a ani ty z oblasti normativní etiky nejsou v tomto směru výjimkou. Výhrady vůči nim však mají specifický charakter a zpravidla zpochybňují jejich vnitřní konzistenci a soulad s klíčovými morálními intuicemi. V případě utilitarismu jsou zdrojem pochybností zejména silně kontraintuitivní aplikace, které jsou z něj občas vyvozovány. Řada námitek směřuje i vůči způsobu, jakým mají být jím navržené procedury pro hodnocení správnosti jednání aplikovány v praxi. Cílem *třetí kapitoly* je

¹ Hapla M. *Utilitarismus a filozofie lidských práv*. Praha: Leges, 2022, s. 17.

jednotlivé námitky představit a ukázat, proč nejsou v případě obhajované verze tohoto přístupu relevantní. Součástí dalších řádek tudíž bude i představení této verze. Ta zohledňuje dlouhodobé konsekvence oproti snahám o lokální optimalizaci a zdůrazňuje zobecňující charakter této teorie, jakož i její ambici poskytovat lidem návody nikoliv v modelových situacích, ale ve skutečném světě. Utilitarismus, o který v této práci jde, není žádnou naivní vírou v to, že jsme schopni naplánovat všechna naše rozhodnutí na základě nějakých jednoduchých kalkulací. Naopak je citlivým přístupem, který bere vážně epistemická a faktuální omezení, která v našem složitém světě máme. Pokud by ho autor měl specifikovat nějakým atributem, přikláněl by se k označení pragmatický utilitarismus.

Utilitarismus a lidská práva někdy bývají vnímány jako nesourodé spojení, jako něco, co je navzájem jen obtížně slučitelné. Kořeny této teze můžeme sice najít již v některých úvahách Jeremyho Benthama, přesto však tuto tezi můžeme považovat za poněkud zavádějící. Utilitarismus samozřejmě sám o sobě nepředstavuje teorii práv, přesto snahy o jeho propojení s tímto konceptem nebyly v historii zdaleka výjimečné a rozhodně je nelze odmítnout jako nesmyslné. Můžeme je spojit dokonce s takovým klasikem, jakým byl John Stuart Mill. Ve druhé polovině dvacátého století pak velkou pozornost věnoval tomuto projektu významný americký filozof Richard Brandt. V současnosti lze úsilí o konsekvencialistické ospravedlnění lidských práv spojit například s Williamem Talbottem. Tato dlouhá a bohatá tradice vyžaduje nejen určitou rekapitulaci, ale nutí položit si spoustu otázek o tom, jak tato teorie normativní etiky uvedená práva přesně koncipuje a justifikuje. Právě to je předmětem zájmu následujících dvou kapitol.

Ve *čtvrté kapitole* se autor zaměřuje na rozbor přístupů dvou představitelů klasického utilitarismu k subjektivním právům, a to Jeremyho Benthama a Johna Stuarta Milla. Zatímco analýza prvního z nich umožní pochopit, kde pramenila nedůvěra některých příznivců tohoto směru k lidským právům a proč dnes již není třeba brát jejich obavy příliš vážně, zkoumání toho druhého ukáže některé z možností, jak tato práva uchopit utilitaristicky. To nás posune k problému, jaký jejich koncept je vůbec s utilitarismem slučitelný. Martin Hapla prezentuje tezi, že se bude jednat o práva, která se vždy nějakým způsobem vztahují k naší empirické realitě, a zároveň představují instrumenty pro dosahování určité klíčové hodnoty (užitku). K tomu ukazuje, v čem vidí hlavní výhody takového pojetí oproti těm, která přistupují k právům non-instrumentálně. Jako vhodná ilustrace posloužila kritika přístupu Rowana Crufta, jenž může být zařazen právě do skupiny non-instrumentálních teorií.²

Mezi konceptem užitku a lidskými právy je tradičně spatřováno určité napětí, které však nevyklučuje jejich smysluplné spojení. *Pátá kapitola* navazuje na úvahy z té předcházející a pokouší se takové spojení nastínit. Jejím cílem tedy je představit utilitaristickou justifikaci lidských práv, vypořádat se s některými tradičními námitkami směřovanými vůči ní a upozornit rovněž na některé její výhody. V první části je prezentován základní argument, s jehož pomocí zastánci této teorie normativní etiky zpravidla ospravedlňují lidská práva. Je přitom konfrontován s přístupem Williama Talbotta, který představuje nejvýznamnější ze současných pokusů o jejich konsekvencialistickou justifikaci. V druhé části je rozebrána klíčová a tradiční výhrada vůči utilitaristickému zdůvodnění rozebíraných práv. Její jádro lze spatřovat v poukazu na situaci, zda je správné porušit nějaké právo, pokud

² Ibidem, s. 95.

právě tím dojde k největšímu možnému nárůstu užitku. Je zde uvedeno, jaké řešení tohoto problému utilitaristé nabízí. Třetí část této kapitoly představuje hlavní výhody, které má utilitaristický přístup k lidským právům vůči svým konkurentům. Vedle obecných pozitiv tohoto směru je to skutečnost, že dokáže modelovat tato práva v jejich současné komplexnosti, jeho schopnost ospravedlnit jako jejich nositele také lidské bytosti, které nejsou osobami, a nakonec i s ním spojená větší imunita vůči námitce kulturního relativismu.

Jedním ze způsobů, jak se vypořádat s problémem justifikace lidských práv, je jejich bližší sepětí s koncepty základních potřeb nebo schopností. Je přitom zajímavé, že se v naší odborné literatuře zatím jedná o přístupy příliš nerozebírané, protože třeba samotná představa, že máme určité základní potřeby, z nichž nějakým způsobem vyplývají naše práva, se zdá být velmi intuitivní. Propojování těchto konceptů probíhá na různých bázích. Například Michael Neumann vnímá teorie potřeb dokonce jako možnou třetí cestu – alternativu vůči utilitarismu a teoriím subjektivních práv. To je náhled, který může korespondovat s obecnějším postojem, který razí tezi, že lidské potřeby formulují ontologické základy pro hodnoty chráněné právním řádem. Náзор, že justifikace založená na potřebách je schopná založit lidská práva objektivně a univerzálně, lze v současnosti nalézt v dílech Davida Millera, Rity Floyd nebo Massima Renza. Jiní autoři (například H. J. McCloskey a Jeremy Waldron) naopak zkoumají samotný vztah potřeb a práv, přičemž dospívají ke skepticky laděným závěrům, které zdůrazňují, že práva nemohou být v termínech potřeb plně vysvětlena. Amartya Sen a Martha Nussbaum se snaží své zdůvodnění lidských práv opřít o koncept schopností, který můžeme do značné míry vnímat jako obohacení teorie základních potřeb o důraz na autonomii aktéra.

Hlavním cílem *šesté kapitoly* je zkoumání otázky, zda nějaká koncepce potřeb nebo schopností může představovat věrohodné východisko pro justifikaci lidských práv a jejich následnou realizaci. S tím úzce souvisí i problémy, jakým způsobem se základními potřebami a schopnostmi argumentuje v rámci politického fóra, jakou roli mohou hrát při zdůvodňování politických a posléze i právních rozhodnutí. Největší pozornost je věnována asi nejvážnějším a nejvíce ilustrativním pokusům, které se v nedávné době v oblasti propojování práv s teoriemi potřeb (koncepce Davida Millera a Massima Renza) nebo schopností (koncepce Amartyi Sena a Marthy Nussbaum) odehrály.

Výše uvedenému cíli odpovídá i vnitřní struktura šesté kapitoly. V její první části je rozebrán pojem potřeb, ve druhé jsou představeny klíčové koncepce, které s ním pracují, ve třetí je nastíněn jeho vztah k přirozenoprávním teoriím a zkoumány jeho výhody a nevýhody oproti konceptu lidských práv a jiným způsobům jejich zdůvodnění, ve čtvrté jsou hledány příčiny jeho velké přesvědčivosti. Pátá část je věnována rozboru konceptu schopností s důrazem na jeho odlišnosti vůči konceptu základních potřeb. Na úplný závěr jsou prezentovány možné vazby tohoto přístupu na utilitarismus. Výsledná teze zní, že potřeby a schopnosti nejsou schopny uspokojivým způsobem založit lidská práva, protože mají silné přirozenoprávní kořeny, s jejichž kritikou se nedokáží vypořádat. Na druhou stranu, pokud rezignujeme na univerzální rozměr zmíněných práv, mohou sehrát velmi užitečnou a významnou roli při jejich justifikaci v určitých lokálních kontextech. Nelze tedy říct, že by představovaly věrohodnější zdůvodnění, než jaké nám může nabídnout utilitarismus.

Jednu z vlivných skupin justifikačních teorií lidských práv představuje ta, která si bere za své východisko koncept normativního aktérství. Odpovědi na otázku, kdo je normativní aktér, se sice v detailech různí, v zásadě však souvisí s ideou racionálních bytostí

schopných si svobodně volit mezi alternativami. Přístupy tohoto typu bývají nejčastěji spojovány s americkými filozofy Alanem Gewirthem a Jamesem Griffinem. Samotná idea normativního aktérství ovšem hraje určitou roli také v teoriích mnoha dalších autorů. Můžeme dokonce konstatovat, že v průběhu historie se opakovaně stávala předmětem seriózního filozofického zájmu. Cesty, které od ní vedou k lidským právům, jsou samozřejmě velmi různorodé. Mohou vést k instrumentálnímu i non-instrumentálnímu pojetí těchto práv. Lze je provázat na deontologickou etiku, ale také na konsekvenzialismus. Jsou předmětem bohaté a inspirativní kritiky. Cílem *sedmé kapitoly* je postupně představit jednotlivé koncepce, které do tohoto proudu spadají, jakož i jednotlivé výhrady vůči nim. Nakonec v ní jsou alespoň velmi stručně nastíněny možnosti, jak lze propojit ideu normativního aktérství s konsekvenzialistickou etikou a jakým způsobem ji dokáže do svého rámce zahrnout samotný utilitarismus.

Jedním ze zdrojů, z něž čerpají autoři usilující o justifikaci lidských práv inspiraci, je také diskurzivní teorie. Na tento přístup, jehož základy položili Jürgen Habermas a Karl-Otto Apel, lze již v jiných souvislostech narazit v předchozích kapitolách. V *osmé kapitole* se monografie zaměřuje na tři současné autory, kteří jej přijali za svůj a pokusili se v něm najít odpověď na otázku po zdůvodnění lidských práv. Jedná se o známého právního teoretika Roberta Alexyho, ale také o německého filozofa Rainera Forsta a americko-tureckou filozofku Seylu Benhabib.³

Robert Alexy charakterizuje diskurzivní teorii jako procedurální teorii praktické správnosti. Norma je tak podle něj správná a platná tehdy, když je výsledkem určité argumentační procedury. Touto procedurou je racionální praktický diskurz. Nejedná se však podle něj o neutrální, ale o bytostně liberální ideu, protože její neodmyslitelnou součástí je i důraz na autonomii a rovné postavení těch, kteří diskurz vedou. Podle Seyly Benhabib se pak v diskurzivní etice ptáme, které normy a normativní institucionální uspořádání by mohly být považovány za platné všemi těmi, kdo by byli dotčeni, pokud by byli účastníky zvláštní morální argumentace označované jako diskurz. Výhoda přístupů, které z této teorie vychází, bývá obvykle viděna v jejich schopnosti vyvarovat se některých kontroverzních metafyzických předpokladů spojených s konceptem přirozených práv. Přesto s nimi ale zůstávají spojeny i mnohé problémy, a to nejen v oblasti ne zcela uspokojivě vyřešeného přechodu od fakticity k normativitě. Jejich představení a hlubší rozbor je cílem osmé kapitoly. Větší pozornost je přitom soustředěna na Alexyho teorii, protože sám její autor věnuje otázce ospravedlnění lidských práv nejvíce prostoru a v naší odborné komunitě je jeho přístup tím nejznámějším. Teorie Rainera Forsta a Seyly Benhabib jsou představeny stručněji a spíše s důrazem na jejich odlišnosti vůči prvnímu rozebíranému přístupu.

Lidská práva samozřejmě vyvolávají i řadu skeptických reakcí. Někdy však pochybnosti o možnostech jejich racionálního ospravedlnění nutně nevedou k jejich odmítnutí, ale naopak k tvorbě různých alternativních přístupů, které se snaží přesměrovat naši pozornost na jiné mnohem relevantnější otázky. Asi nejzásadnějším autorem, který tímto způsobem uvažuje, je americký filozof Richard Rorty, jenž zastává postoj, že nedává dobrý smysl pokračovat v hledání základu lidských práv. Naopak bychom se podle něj měli zaměřit na rozvoj s nimi spojené kultury a podpořit tím jejich prosazování v současném

³ Ibidem, s. 185.

světě. Jeho prostředkem má být vyprávění sentimentálních příběhů. Tento přístup samozřejmě už v době, kdy byl odborné veřejnosti poprvé představen, vyvolal vlnu kritiky. Bylo mu například vytýkáno, že situuje schopnost pociťovat bolest na místo rozumu coby univerzálního základu morálky. Z hlediska recenzované monografie se však jeví jako mnohem zásadnější otázka, zda s ním již neopouštíme oblast teorie a nevstupujeme spíše na půdu politických projektů.

Pozornost přitom musíme věnovat zejména úvaze, nakolik mohou různé justifikační přístupy zároveň přispívat k praktickému prosazování práv, která ospravedlňují, a zda jsou vůbec schopny artikulovat způsob, jakým se má takové prosazování dít. Jsou nám schopny ukazovat nejenom cíl, k němuž máme směřovat, ale i cestu, po které k němu máme jít? Martin Hapla se domnívá, že právě utilitarismus je díky svým vlastnostem schopen takový úkol poměrně snadno splnit. Naznačeným cílům odpovídá i struktura *deváté kapitoly*. Její první část je věnována představení Rortyho alternativy k hledání základu lidských práv, druhá její kritice. Máme-li však Rortyho názorům správně porozumět, musíme být schopni zařadit je do správného kontextu. Je vůbec ještě filozofem? Prizmatem jaké tradice a jakého žánru jej máme hodnotit? Nejsou nakonec kritické argumenty nadnášené vůči němu nepatřičné?⁴

Snaze prozkoumat uvedené otázky je dán prostor v třetí části, která analyzuje, proč je jeho přístup spíše politickým projektem než justifikační teorií, proč se musíme od tradičních výhrad směřovaných vůči němu posunout k obecnějším úvahám o tom, v čem jsou silné a slabé stránky různých alternativ, které se nám v tomto rámci nabízejí. Ve čtvrté části pak je shrnuto, proč jsou justifikační teorie lidských práv důležité a co nám mohou nabídnout nad rámec projektů Rortyho typu. Nakonec je nastíněno, proč právě utilitarismus coby teorie normativní etiky dokáže dobře obstát nejen coby justifikace lidských práv, ale také jako východisko pro konstrukci různých politických projektů směřujících k jejich prosazení v praxi.

Monografie je v českém prostředí ojedinělá, neboť celá řada jiných prací zaměřených na lidská práva (a to i právně teoreticky zaměřených) se věnuje spíše metodologii interpretace a aplikace lidských práv.⁵ Z tohoto hlediska je kniha důležitá pro rozvoj oboru a pro další výzkum v této oblasti. Ačkoliv jde o práci z oboru filozofie práva, který je oborem teoretickým, autor v úvodu přesvědčivě vysvětluje, že otázka justifikace lidských práv může mít vliv na jejich aplikaci soudy a dalšími orgány. Kniha má tedy přes své teoretické ladění také praktické důsledky.

Martin Hapla strukturuje argumenty v knize logicky, jednotlivé kapitoly na sebe plynule navazují. Přestože hlavní argument o slučitelnosti utilitarismu a lidských práv je předložen již v páté kapitole z devíti, navazující části knihy jsou rovněž z hlediska její struktury velmi podstatné, protože v nich autor vysvětluje, v čem jsou alternativní koncepce zdůvodnění lidských práv deficitní a v čem je naopak výhodné založit zdůvodnění lidských práv na teorii utilitarismu.

Drobná připomínka k tomuto přístupu by mohla spočívat v tom, že autor mohl ještě jasněji zdůraznit přednosti utilitarismu, anebo naopak nevýhody tohoto zdůvodnění

⁴ Ibidem, s. 209.

⁵ Ondřejek, P. *Princip proporcionality a jeho role při interpretaci základních práv a svobod*. Praha: Leges, 2012; Madej, M. *Meze základních práv v České republice*. Praha: Leges, 2018; Kratochvíl, J. *Lidská práva v praxi obecných soudů*. Praha: Leges, 2020; Červínek, Z. *Metoda proporcionality v praxi Ústavního soudu*. Praha: Leges, 2021.

oproti alternativním koncepcím. Ve stávající podobě se zdá, že autor uznává určité výhody zdůvodnění pomocí alternativních teorií (v 6.–9. kapitole). Podobně jako v závěru sedmé kapitoly srovnávaná teorie normativního aktérství s konsekvencialismem by komparace předností a nevýhod zdůvodnění lidských práv založených na utilitarismu a jedné z konkurujících teorií mohly být obsaženy v každé ze závěrečných čtyř kapitol. Stejně tak by se celkovým zhodnocením v závěru ještě více posílila vazba na základní téma celé knihy.

Monografii dominuje doktrinární, komparativní a pojmová analýza, což odpovídá jejímu převážně teoretickému ladění. Cenné jsou detailní analýzy děl vybraných klasických autorů věnujících se utilitarismu, případně současných prací teoretiků lidských práv. Martin Hapla dílo každého autora pečlivě hodnotí, a přestože si vybírá jen část zaměřenou na justifikaci lidských práv, je zřejmé, že uvažuje v kontextu dalších prací těchto autorů.

Analýza různých přístupů ke zdůvodnění lidských práv stejně jako různých koncepcí utilitarismu slouží jako základ pro představení vlastní koncepce utilitarismu, kterou charakterizuje Hapla ve třetí kapitole jako pragmatický utilitarismus, zohledňující dlouhodobé konsekvence oproti krátkodobým řešením. Tento pragmatický utilitarismus si je současně vědom faktických omezení a složitosti různých kalkulací, které jsou s hodnocením užítka spojeny. Je možná škoda, že tato originální koncepce utilitarismu nebyla autorem podrobněji srovnána s klasickým, ale i některými modernějšími přístupy k utilitarismu (teorií preferenčního utilitarismu, utilitarismu pravidel). Za hlavní přednosti utilitaristického pojetí justifikace lidských práv autor považuje schopnost uchopit komplexní povahu práv a ospravedlnit práva všech lidí, nikoliv jen aktivních aktérů, a dále oslabení námítky kulturního relativismu práv, která jsou často vnímána jako západní koncept založený na individualistické koncepci, což není přitažlivá koncepce v řadě částí světa.

Celkově lze monografii hodnotit jako velmi kvalitní. Dosažené výsledky jsou originální nejen v české právní vědě, o čemž svědčí několik zahraničních článků autora věnovaných dílčím aspektům zdůvodnění lidských práv, které vyšly v prestižních časopisech.⁶ Recenzovaná kniha proto může oslovit každého, kdo se hlouběji zajímá o teorii lidských práv nebo právní a politickou filozofii.

Petr Osina*

⁶ HAPLA, M. The Problem of Recognition of Human Rights: Does Explicative-Existential Justification Really Work? *Archiwum Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej*. 2021, Vol. 27, No. 2, s. 5–15; HAPLA, M. Explicative-Existential Justification of Human Rights. Analysis of Robert Alexy's Argument in Context of Is-Ought Problem. *The Age of Human Rights Journal*. 2020, Vol. 8, No. 15, s. 105–116; HAPLA, M. Theory of Needs as Justification of Human Rights: Current Approaches and Problems of Uncertainty and Normativeness. *The Age of Human Rights Journal*. 2018, Vol. 6, No. 10, s. 1–21.

* JUDr. Petr Osina, Ph.D., katedra teorie práva a právních dějin, Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci. E-mail: petr.osina@upol.cz. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6514-1048>.